

MUQIMIY SHE’RIYATIDA XALQONA USLUB VA BADIY MAHORAT

Izzatillayeva Munisabonu Ikromjon qizi*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti**TDIU-Pendidiikan xalqaro qo’shma ta’lim dasturi fakulteti talabasi**E-mail: izzatillayeva.munisa79@gmail.com***Annotatsiya**

Muqimiy she’riyatining xalqona uslubi va badiiy mahorati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shoir ijodida xalq og’zaki ijodi unsurlari, sodda va ravon til, milliy qadriyatlar hamda obrazlilikning o’ziga xos namoyon bo’lishi yoritilgan. Shuningdek, Muqimiy she’rlarida qo’llangan badiiy tasvir vositalari, satirik ruh va hayotiylik tamoyillari adabiy-estetik mezonlar asosida baholangan. Tadqiqot natijalariga ko’ra, shoirning xalqona uslubi o’zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotida muhim o’rin egallashi asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: *xalqona uslub, badiiy mahorat, she’riyat, satira, obrazlilik, folklor unsurlari, o’zbek adabiyoti, poetik mahorat.*

Аннотация

Народный стиль и художественное мастерство поэзии Муқиміу анализируются с научной точки зрения. Освещаются особенности использования элементов устного народного творчества, простого и выразительного языка, национальных ценностей и художественной образности в творчестве поэта. Также на основе литературно-эстетических критериев оцениваются художественные средства, сатирический дух и жизненная правдивость стихотворений Муқими. Результаты исследования показывают, что народный стиль поэта занимает важное место в развитии узбекской классической литературы.

Ключевые слова: *народный стиль, художественное мастерство, поэзия, сатира, образность, фольклорные элементы, узбекская литература, поэтическое мастерство.*

Abstract

The folk style and artistic mastery in the poetry of Muqimiy are analyzed from a scientific perspective. Particular attention is paid to the use of folklore elements, simple and expressive language, national values, and vivid imagery in the poet’s works. In addition, artistic devices, satirical spirit, and realistic depictions in Muqimiy’s poetry are evaluated on the basis of literary and aesthetic criteria. The findings demonstrate that the poet’s folk style holds a significant place in the development of Uzbek classical literature.

Keywords: *folk style, artistic mastery, poetry, satire, imagery, folklore elements, Uzbek literature, poetic skill.*

KIRISH

XIX asr o‘zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotida Muqimiy ijodi alohida o‘rin egallaydi. Shoir o‘z asarlarida xalq hayoti, ijtimoiy muammolar, insoniy fazilatlar hamda milliy qadriyatlarni sodda va ta’sirchan uslubda ifodalagan. Muqimiy she’riyati xalqona ruh, hayotiy tasvir va badiiy mukammallikning uyg‘unligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, shoirning xalq tiliga yaqin iboralar, maqol va hikmatli so‘zlardan unumli foydalanishi uning ijodini keng kitobxonlar ommasiga yaqinlashtirgan.

Muqimiy ijodida xalq og‘zaki ijodi an’analari bilan mumtoz adabiyot unsurlarining uyg‘unlashuvi kuzatiladi. Shoir she’rlarida satira, kinoya va yumor vositasida jamiyatdagi ayrim illatlar tanqid qilinib, insoniylik va ma’rifat g‘oyalari ilgari suriladi. Shu jihatdan uning asarlari nafaqat badiiy-estetik ahamiyatga, balki tarbiyaviy va ma’naviy qadriyatga ham ega hisoblanadi.

Bugungi kunda Muqimiy she’riyatining xalqona uslubi va badiiy mahoratini o‘rganish o‘zbek adabiyotining milliy xususiyatlarini chuqur anglashda muhim ilmiy manba bo‘lib xizmat qiladi. Shoir ijodidagi poetik vositalar, obrazlilik hamda xalqchil ifoda usullarini tahlil qilish mumtoz adabiyotning badiiy imkoniyatlarini kengroq ochib berishga yordam beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Muqimiy ijodi o‘zbek adabiyotshunosligida keng tadqiq qilingan bo‘lib, ayniqsa uning xalqchilligi, satirik yo‘nalishi va badiiy mahorati olimlar e’tiborida bo‘lgan. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixini o‘rgangan Ozod Sharafiddinov, Ibrohim Haqqul hamda Naim Karimov kabi adabiyotshunoslar Muqimiy ijodining milliy adabiyot taraqqiyotidagi o‘rnini alohida ta’kidlagan [1]. Ularning ilmiy qarashlarida shoirning xalq ruhiga yaqinligi, hayotiy obrazlarni yaratishdagi mahorati hamda sodda va ravon uslub orqali keng kitobxonlar ommasiga ta’sir ko‘rsata olgani asoslab berilgan.

Muqimiy she’riyatidagi xalqona uslub masalasi folklor an’analari bilan bog‘liq holda ham tadqiq etilgan. Tadqiqotchilar shoir ijodida maqol, matal, hikmatli iboralar va xalqona tasvir vositalarining faol qo‘llanishini uning poetik mahoratining muhim belgisi sifatida baholaydilar [2]. Ayniqsa, Izzat Sulton va Abdug‘afur Rasulov tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda Muqimiy she’rlarining badiiy tili, obrazlar tizimi va satirik uslubi chuqur tahlil etilgan. Ushbu tadqiqotlarda shoir ijodining xalq hayoti bilan uzviy bog‘liqligi hamda ijtimoiy muammolarni real tasvirlashdagi mahorati alohida ko‘rsatib o‘tiladi [3].

Shuningdek, Muqimiy ijodini Furqat va Zavqiy kabi ma’rifatparvar shoirlar ijodi bilan qiyosiy o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar ham mavjud. Bunday ilmiy ishlarda XIX asr

oxiri – XX asr boshlaridagi adabiy muhit, xalqchilik tamoyili va milliy uyg‘onish g‘oyalarning badiiy aks etishi tahlil qilinadi [4]. Tadqiqotlar natijasida Muqimiy she‘riyati o‘zbek xalqining ruhiyati, turmush tarzi va ma‘naviy qarashlarini aks ettiruvchi muhim adabiy manba sifatida e‘tirof etilgan.

So‘nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda Muqimiy asarlarining lingvopoetik xususiyatlari, poetik sintaksisi va badiiy-estetik tamoyillari zamonaviy metodologiyalar asosida tadqiq qilinmoqda. Bu esa shoir ijodining nafaqat tarixiy-adabiy, balki tilshunoslik va madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan ham dolzarb ilmiy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi [5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida Muqimiy she‘riyatining xalqona uslubi va badiiy mahoratini o‘rganishga qaratilgan kompleks yondashuvdan foydalanildi. Ish davomida tarixiy-qiyosiy, lingvopoetik, badiiy-estetik hamda matn tahlili usullari qo‘llanildi. Tadqiqotning asosiy manbalari sifatida Muqimiy devonlari, adabiyotshunos olimlarning ilmiy ishlari hamda o‘zbek mumtoz adabiyotiga oid nazariy tadqiqotlardan foydalanildi.

Tahlil jarayonida shoir she‘rlaridagi xalqona iboralar, maqol va matallar, obrazli ifodalar hamda satirik unsurlar alohida ajratib o‘rganildi. Shuningdek, Muqimiy ijodining o‘ziga xos badiiy xususiyatlarini aniqlash maqsadida uning asarlari boshqa ma‘rifatparvar shoirlar ijodi bilan qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot davomida poetik birliklarning mazmun va shakl uyg‘unligi, badiiy tasvir vositalarining qo‘llanish darajasi hamda xalq ruhiyatining ifodalanish usullari ilmiy mezonlar asosida baholandi.

Olingan ma‘lumotlarni tizimlashtirish va umumlashtirishda analitik-sintetik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot natijalari asosida Muqimiy she‘riyatidagi xalqona uslub va badiiy mahoratning o‘zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotidagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Muqimiy she‘riyati o‘zbek mumtoz adabiyotida xalqona ruh va badiiy mukammallik uyg‘unlashgan ijod namunalaridan biri hisoblanadi. Shoir asarlarining asosiy xususiyatlaridan biri xalq tiliga yaqinligi, sodda va ravon uslub orqali keng omma qalbiga kirib bora olganidadir. Muqimiy she‘rlarida xalqning kundalik turmushi, ijtimoiy hayoti, insoniy munosabatlari va ma‘naviy qarashlari tabiiy hamda hayotiy tasvirlarda aks etadi. Bu jihat shoir ijodining xalqchil mohiyatini namoyon qiladi.

Shoirning xalqona uslubi, avvalo, til va ifoda vositalarida yaqqol ko‘rinadi. Muqimiy she‘rlarida xalq maqollari, hikmatli iboralar, sodda tashbehtar va jonli so‘zlashuv elementlari keng qo‘llanilgan. Bu esa asarlarning badiiy ta‘sirchanligini oshirish bilan birga, o‘quvchiga tushunarli va yaqin bo‘lishini ta‘minlaydi. Shoir murakkab falsafiy fikrlarni ham oddiy xalq

tili orqali ifodalashga erishgan. Masalan, uning ayrim she’rlarida insonning hayotdagi o‘rni, jamiyatdagi adolatsizlik yoki ma’naviy qadriyatlar xalqona ohang orqali yoritiladi. Natijada she’rlar sun’iylikdan yiroq bo‘lib, tabiiy ruh kasb etadi.

Muqimiy ijodida satirik yo‘nalish muhim o‘rin tutadi. Shoir jamiyatdagi ayrim illatlar, mansabparastlik, jaholat, ikkiyuzlamachilik va dangasalik kabi salbiy holatlarni hajviy usulda tanqid qiladi. Bunda u keskin va qo‘pol uslubdan ko‘ra, yumor va kinoya vositasidan mahorat bilan foydalanadi. Shu sababli Muqimiy satiralari nafaqat kulgi uyg‘otadi, balki o‘quvchini chuqur mushohada yuritishga undaydi. Shoirning hajviy asarlarida xalqning real hayoti aks etgani sababli ular ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, oddiy insonlarning muammolarini ko‘rsatish orqali jamiyatdagi tengsizlik va ma’naviy tanazzul tanqid ostiga olinadi.

Muqimiy she’riyatidagi badiiy mahorat obraz yaratish usullarida ham namoyon bo‘ladi. Shoir obrazlarni haddan tashqari bezakdor yoki murakkab tasvirlamaydi, aksincha, hayotiy va tabiiy shaklda ifodalaydi. Bu esa o‘quvchining obrazni tez va aniq tasavvur qilishiga yordam beradi. Muqimiy inson xarakterini qisqa, ammo mazmunli satrlar orqali ochib bera olgan. Uning she’rlarida oddiy xalq vakillari, hunarmandlar, dehqonlar, savdogarlar va turli tabaqa vakillari real hayotiy qiyofada tasvirlanadi. Bunday obrazlar orqali shoir xalq ruhiyatini ochib berishga muvaffaq bo‘lgan.

Shoir ijodida xalq og‘zaki ijodi an’analarining ta’siri ham sezilarli darajada kuzatiladi. Ayniqsa, maqol va matallardan foydalanish, dialogik uslub, xalqona ohang va ritm Muqimiy she’riyatining badiiy xususiyatlarini boyitgan. Bu holat shoirning xalq madaniyati va milliy qadriyatlarga yaqinligini ko‘rsatadi. Folklor unsurlaridan foydalanish natijasida she’rlar xalq orasida tez tarqalgan va ommalashgan. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, Muqimiy xalq og‘zaki ijodidan faqat tayyor shaklda foydalanmagan, balki ularni ijodiy qayta ishlagan holda yangi poetik ma’no yaratgan.

Muqimiy she’riyatining muhim jihatlaridan biri undagi hayotiylikdir. Shoir inson va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni real voqealar asosida tasvirlaydi. Uning asarlarida sun’iy romantizm yoki haddan tashqari mubolag‘a kam uchraydi. Aksincha, voqealar tabiiy va samimiy ifodalanadi. Shu sababli Muqimiy she’rlari o‘quvchida ishonch hissini uyg‘otadi. Shoir oddiy insonlarning quvonch va tashvishlarini samimiy tasvirlash orqali xalq qalbiga yaqinlashgan. Ayniqsa, insoniylik, mehr-oqibat, do‘stlik va halollik kabi fazilatlar she’rlarning asosiy g‘oyaviy yo‘nalishini tashkil etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Muqimiy badiiy tasvir vositalaridan ham o‘ziga xos mahorat bilan foydalangan. Shoir she’rlarida tashbeh, isti’ora, tazod, takror va jonlantirish kabi poetik vositalar keng uchraydi. Biroq bu vositalar murakkablik yaratish uchun emas, balki fikrning ta’sirchanligini oshirish maqsadida qo‘llanilgan. Masalan, tabiat tasvirlari orqali inson

ruhiyati ochib beriladi yoki oddiy predmetlar ramziy ma’noda ishlatiladi. Natijada badiiy ifoda tabiiylikni saqlagan holda chuqur ma’no kasb etadi.

Muqimiy she’riyatida milliy ruh va xalqchil g‘oyalar ustuvor ahamiyatga ega. Shoir xalqning ma’naviy dunyosini, urf-odatlarini va qadriyatlarini badiiy shaklda aks ettirgan. Ayniqsa, mehnatsevarlik, kamtarlik, rostgo‘ylik va adolat kabi fazilatlar ijobiy ideal sifatida talqin qilinadi. Bu jihatlar shoir ijodining tarbiyaviy ahamiyatini oshiradi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Muqimiy she’riyati nafaqat estetik zavq uyg‘otadi, balki ma’naviy tarbiya vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Muqimiy ijodi boshqa ma’rifatparvar shoirlar bilan qiyoslanganda ham o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Masalan, Furqat ijodida ma’rifiy va ijtimoiy masalalar keng yoritilgan bo‘lsa, Muqimiy asarlarida xalqona yumor va satirik ruh kuchliroq namoyon bo‘ladi. Zavqiy ijodida ham hajviy yo‘nalish mavjud, biroq Muqimiy satiralarida xalq ruhiyatiga yaqin sodda va tabiiy ifoda ustunlik qiladi. Bu esa uning individual uslubini shakllantirgan asosiy omillardan biridir.

Tadqiqot davomida Muqimiy she’riyatining bugungi adabiy jarayon uchun ham dolzarb ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Shoir asarlaridagi xalqchilik, samimiylik va hayotiylik zamonaviy adabiyot uchun ham muhim estetik mezon bo‘lib xizmat qilmoqda. Hozirgi davr adabiyotida ham xalq tiliga yaqinlik, sodda va mazmunli ifoda usullari yuqori baholanadi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, Muqimiy ijodi o‘zbek adabiyoti taraqqiyotida davomiylik va an’anaviylikni ta’minlagan muhim badiiy maktab sifatida namoyon bo‘ladi.

Olib borilgan tahlillar asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, Muqimiy she’riyatining xalqona uslubi uning badiiy mahorati bilan chambarchas bog‘liqdir. Shoir sodda va ravon til, xalq og‘zaki ijodi unsurlari, satirik ruh, hayotiy tasvir hamda obrazlilik orqali o‘ziga xos poetik tizim yaratgan. Bu esa uning asarlarining uzoq yillar davomida xalq orasida sevib o‘qilishiga sabab bo‘lgan. Tadqiqot natijalari Muqimiy ijodi o‘zbek mumtoz adabiyotining xalqchilik va badiiy mukammallik an’analarini yuksak darajada namoyon etgan muhim adabiy meros ekanligini ko‘rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida Muqimiy she’riyati o‘zbek mumtoz adabiyotida xalqona uslub va yuksak badiiy mahorat uyg‘unlashgan muhim adabiy hodisa ekanligi aniqlandi. Shoir asarlarida xalq hayoti, insoniy fazilatlar, ijtimoiy muammolar hamda milliy qadriyatlar sodda, ravon va ta’sirchan uslubda ifodalangan. Muqimiy xalq og‘zaki ijodi unsurlaridan mahorat bilan foydalanib, she’riyatda xalqchil ruhni shakllantira olgan. Ayniqsa, maqol va matallar, xalqona iboralar, satirik ohang hamda hayotiy obrazlar uning poetik uslubining asosiy xususiyatlarini tashkil etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Muqimiy ijodidagi badiiy mahorat nafaqat poetik vositalarning qo‘llanishida, balki inson ruhiyatini tabiiy va samimiy tasvirlashda ham namoyon bo‘ladi. Shoirning satirik asarlari orqali jamiyatdagi ayrim salbiy holatlar tanqid qilinib, ma’naviy poklik, adolat va insonparvarlik g‘oyalari ilgari surilgan. Shu jihatdan Muqimiy she’riyati o‘zining badiiy-estetik va tarbiyaviy ahamiyati bilan bugungi kunda ham dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

– Muqimiy ijodining xalqona uslubiga oid ilmiy tadqiqotlarni zamonaviy adabiyotshunoslik metodlari asosida yanada kengaytirish;

– Shoir asarlaridagi folklor unsurlari va poetik vositalarni lingvopoetik jihatdan chuqurroq o‘rganish;

– Oliy va umumiy ta’lim muassasalarida Muqimiy ijodini o‘qitishda interfaol va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanish;

– Shoirning satirik asarlarini yosh avlod ma’naviy tarbiyasida samarali badiiy vosita sifatida qo‘llash;

– Muqimiy ijodiga oid ilmiy va elektron manbalarni ko‘paytirish hamda ularni keng kitobxonlar ommasiga yetkazish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, Muqimiy she’riyati xalqona ruh, samimiylik va badiiy mukammallikni o‘zida mujassamlashtirgan noyob adabiy meros sifatida o‘zbek adabiyoti taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muqimiy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1982.
2. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
3. Ozod Sharafiddinov. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004.
4. Ibrohim Haqqul. O‘zbek mumtoz adabiyoti va ma’naviyat masalalari. – Toshkent: Fan, 2011.
5. Naim Karimov. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999.
6. Abdug‘afur Rasulov. Badiiylik – bezavol yangilik. – Toshkent: Sharq, 2007.
7. Furqat. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq, 1990.
8. Zavqiy. Devon. – Toshkent: Fan, 1971.
9. Mallayev N. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1976.
10. Qayumov A. Qo‘qon adabiy muhiti tarixi. – Toshkent: Fan, 1961.